باسی کۆتاییەکان
لە نێوان زەمەنی تەقلیدیو فەزای سبریانی

(خوێندنەوەیەك بۆ کتێبی باسی کۆتاییەکان، کردنەوەکانی بە جیهانبوون و تەلەزگەکانی شوناسنامەی عەلی حەرب)

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

یەکێك لەو توێژەرو نووسەرانەی کە بەردەوام دەمەتەقێو گفتوگۆی رۆشنبیریو فیکریی سەردەم دەوروژێنێ (عەلی حەرب)ە، و خاوەنی چەندان تێزو کتێبی بە پێزی وەك (هیرمینۆتیکاو حەقیقەت،1995)، (رەخنەی حەقیقەت، 1992)، (پرسیارەکانی حەقیقەتو بارمتەکانی فیکر، 1994)، گوتاری ناسنامە، سیرەی فیکری، 1996)، (وەهمەکانی دەستەبژێر، یان رەخنە لە رۆشنبیر،1997)، (بیرکردنەوەو رووداو،1997)و (باسی کۆتاییەکان، کردنەوەکانی بە جیهانبوونو تەلەزگەکانی شوناسنامە،2000) کۆمەڵێکی دیکە.

(عەلی حەرب) لە کتێبی باسی کۆتاییەکان کە (سەلاح حەسەن پاڵەوان) کردوویە بە کوردی، مرۆڤی سەردەم لەوەدا دەبینێتەوە کە بە شێوەیەکی گەردوونی بیر دەکاتەوەو بەردەوام لە رێگەی تۆڕە ئاڵۆزو مەزنەکانی پەیوەندییەوە مامەڵە دەکات، بەردەوام بە سەرکەوتنە لە رادەبەردەرەکانی ئاسۆیەکی بەرفرەوان بۆ ژیانو بوون دەکاتەوە، لەوێشەوە لە رێگەی پرسیارەکانییەوە، لە رێگەی هەڵدانی رووە جۆراوجۆرەکانی راستیو جوانییەوە رووبەڕووبوونەوەیەکی مەزنی فیکریو تەکنیکیو ئابووریو سیاسی بەڕێوە دەبات، بەو مانایەش مرۆڤی سەردەم ئەو مرۆڤەیە کە زەمەنی تەقلیدی بە زەمەنی فیعلی دەگۆڕێت، لەوێوە نایەت کە کلتور سیستەمێکی داخراوە، بەڵکو لەوێوە دێت کە کلتور دەزگایەکە بۆ بونیادنانی مانا، هەوڵدەدات لە رێگەی دووبارە داڕشتنەوەی چەمکەکانەوە، لە رێگەی ئەزموونو لە بەر رۆشنایی دەستکەوتە هەنووکەییەکانەوە بە شێوەیەکی نوێ مرۆڤی بە میرات بۆماوە بگۆڕێت، مرۆڤی سەردەم هەرگیز خۆی بە پاسەوانی کەلتورو بیروباوەڕ لە قەڵەم نادات، بەڵکو باوەش بۆ هەموو کلتورەکان دەکاتەوە، واتە ئەو مرۆڤەیە کە لە جێگەی یاسای بە کافربوون، هەوڵدەدا ئازادی بە هەر کەسێك بدات بۆ ئەوەی پرۆسیسەی بیروباوەڕی خۆی بکات، مادامەکی دەکەوێتە ژێر رکێفی گفتوگۆی گشتیو زیان بە باری گشتی ناگەیەنێتو سیستەمی کۆمەڵایەتی خراپ ناکات . ئیتر مرۆڤی سەردەم ئەو مرۆڤەیە کە بەردەوام لە رێگەی ئیبداعەوە پرسیاری سەرسوڕهێنەر بە رووی دنیاو یوون بەرز دەکاتەوە.

هەروەها لەو کتێبەدا ئەوەی لای (عەلی حەرب) جێگەی بەدواداچوونو لێوردبوونەوەی قووڵە ئەو جۆرە رۆشنبیرە بێ کردانە نین، کە بەردەوام ملکەچی واقیعێکی نەزۆکنو هیچ جولەیەکیان لێبەدی ناکرێت، خۆیان لە هەموو جۆرە لێپرسراوێتیەك دەکێشنەوە، وەك چۆن ئەو رۆشنبیرانەش نین کە بەردەوام خۆیان بە هەموو جۆرێك بە دەسەڵاتەوە هەڵواسیوە، بە مانایەکی دیکە ئەوەی (عەلی حەرب) باسی دەکات ئەو جۆرە رۆشنبیرانەن کە هەڵگری بەها بەرزەکانی مرۆڤایەتیو فیکری

راستەقینەنو بەردەوام رووە ناشیرنەکانی دەسەڵات دەخەنە روو، نەك هەر هێندە بەڵکو دەیخەنە بەر دیدی رەخنەگرانەو بەدواچوونی بەردەوامەوە، وەك (ئەدۆنیس) دەڵێت: فیکری راستەقینە دەسەڵاتی خۆش ناوێت، نابێتە بابەتی ململانێ، بەڵکو دەبێتە بابەتی گفتوگۆ و دانوستاندن ، هەر لە رێگەی ئەو دانوسانو ململانێیەوە دەشێ بەشداری لە پەرەپێدانو بەرەوپێشچوونی مەعریفەو فیکری سەردەم بکات.

لێرەوەیە (عەلی حەرب) دەیەوێت پێناسەیەکی دیکە بۆ رۆشنبیر بخاتەوە کە زۆر جیایە لە پێناسە (گرامشی)یەکەوە ئیتر رۆشنبیر لای ئەو کرێکاری کایە مەعریفیەکانە، هەر لێرەشەوە دەشێ چاو بە چەمکی ئازادی بگێڕینەوە، چونکە دوای ئەوەی پرۆژەکانی ئازادی دووچاری بەزینو وێرانبوون هات، لەم حاڵەدا پێویستە کە واز لەگوتەزا باوەکانی وەك (دەستەبژێرو جەماوەر)، (بانگەشە خوازو قوربانی) بهێنین، بۆ نموونە دەستەبژێر بەناوی رۆشنگەریو ئازادی، زۆرداری بەرهەم هێنا، عەقڵیەتی قوربانیخوازیش مرۆڤی پەرپووتی بەرهەم هێناوە، یان دووبارە قەیرانەکانی بەرهەم هێناوە، باشتر وایە مامەڵەکردنمان لەگەڵ ئازادی لەڕێگەی تۆڕی نوێی چەمکەکانی بەرهەمهێنانو داهێنانو چالاکیو لێپرسراوییەتو بەشداربوونەوە بێت، کاتێك لەبری قسەو باس لەبارەی دەستەبژێرو جەماوەرو قسەمان لەکەرتی بەرهەمهێنان یان بکەری کۆمەڵایەتی یان خودی ئەو مرۆڤە کرد کە توانای داهێنانو خەلقکردنی هەیە، لەم حاڵەتەدا رۆشنبیرو ئەوانیدیکە لە کرێکارانی تەواوی کەرتەکان لەیەك ئاستدا دەپێورێن، بەشێوەیەك کە ئاڵوگۆڕیو کارلێکردن، لە پرۆسەی بونیادنانەوەو گۆڕانکاریو گەشەپێدان لەنێوان دووکارکەرو دوو بەرهەمهێنەر وەك یەك بەڕێوە دەچێو هیچ جیاوازیشی لەگەڵ لێپرسراوانو هاوبەشەکاندا نییە.

ئیتر لێرەوە رۆڵی پیرۆزی رۆشنبیران پێویستی بە چاوپێخشانەوەو لێوردبوونەوەو خوێندنەوەی جیاواز هەیە، ئیتر زەمەنی (زولا)و (سارتەر) بەسەرچوو، ئیتر پێگەکانی رۆشنبیر گومان دەیبات، هەرگیز ناشێ بەهەمان شێوەی پێشوو بیریان لێبکەینەوە، دەبێ بۆ ماناو پێوانەیەك بگەڕێین کە قابیلی سەردەمی ئینتەرنێتو فەزای سبریانی و شۆڕشی تەکنۆلۆژیو ژمارەکانە، مانایەك کە هاوشانی مرۆڤی سەردەمە، لێرەوە رۆشنبیر پیاوێك نییە لەسەر شانۆ قسەمان بۆ بکاتو هەڵوێست بنوێنێ، پیاوێك نییە چەپڵەی بۆ لێبدرێو ستایش بکرێ، پیاوێك نییە کەلە سەرووی ئاستی هۆشیاری لەسەرووی مەعریفەو هەستی کۆمەڵگاوە بێ، یان وەك پیاوێکی هاوپەیوەست کۆمەڵێك چەمك بەرزبکاتەوەو کۆمەڵێکی دی بشارێتەوە، پیاوێك نییە دەستمان بگرێو هەڵمانخزێنێو خیانەت لە بیروڕاکانمان بکاتو لافیش بە خیانەتو وزەی هەڵخزێنی ناوەوەی خۆی بکات، ئیتر پیاوێکە رووت، پیاوێکە ئەمرۆ ناتوانێ کەس هەڵخەڵەتێنێ، پیاوێکە دەشێ لە باشترین حاڵەتدا فۆڕمێك بێ لەو فۆڕمانەی کە بە هۆی فیکرو کردەی داهێنەرانەی خۆیەوە وزە کەبتکراوەکانی ناوەوەی مرۆڤ بەرز بکاتەوە، پیاوێکە لە باشترین حاڵەتدا دەشێ بەشداری لەوەجوڵەخستنی هێزەکانی ناوەوەی مرۆڤ بکات.

کەواتە دیاردەی بە جیهانیبوون سەرەڕای ئیشکالییەتەکانی، دیاردەی داهێنانو پرۆسیسەکردنی فیکرو

مەعریفەو سەرمایە لەخۆ دەگرێت، بە جیهانیبوون رستێك پرۆسەی یەكانگیرو تێكچرژاوە، خۆی لە بزاڤو بیرو سەرمایەو زانیارییەكان بەرجەستە دەكاتو هەر لەوێشەوە دەلالەت لە ئابووری ئەلكترۆنیو راگەیاندنو بوارەكانی تەلەفزیۆنو ئەو واقیعە دەكات كە لە دەرئەنجامی شۆڕشی زانیارییەكان سەرچاوە دەگریَ. هەر بەو مانایەش داهێنان دەبێتە چەمكی مرۆڤی سەردەم، چەمكێكە مرۆڤ وەك سێنتەری گەردوونو سەروەری سروشت دەخاتە روو، رێگا خۆشكەرە بۆ پرۆسیسەكردنی وزە كەبتكراوەكان، رێگا خۆشكەرە بۆ بەشداری كردنی جیدیانەی ژیان، رێگا خۆشكەرە بۆ پراكتیزەكردنی خەونو هیوا دواخراوەكانی خودو سەدەكانی پێشووی مرۆڤایەتی، هەر لەوێشەوە دەشیَ هەڵوێستی مرۆڤ، هەڵوێستی هێزو چالاكیو كردەو بزاڤەكانی ناوەوەی مرۆڤ بیَ، نەك بەمانا تەقلیدییەكەی، بەڵكو بەو مانایەی كە مرۆڤ هەمیشە قابیلی بەرەوپێشچوونو گۆڕانە، بەو مانایەی كە مرۆڤ خۆی كردەیەكی ئیبداعییەو هەمیشە دەكەوێتە دەرەوەی زەمەنو دەرەوەی شوێنەوە، دەكەوێتە سەرووری پێوانەكانو فۆڕمەكانیانەوە.

لە سەردەمی بە جیهانیبووندا ملیۆنان دەبینین لە نێوان جەختكردنی ناسنامەو ونبوونی ناسنامەدا دەژین، لە نێوان ئوسولییەتو هەڵوەشاندنەوەی ئیختیارەكان، تەواوخۆیان ونكردوە، بەڵام دەبیَ بزانین كە بە جیهانیبوون وەك گۆڕانكارییەكی مێژوویی، یان بەخشیش تەكنەلۆژیا، مەترسی بایەخەكەی لەسەر چۆنییەتی مامەڵەكردن وەستاوە، كەواتە پێویستە دەرگا لە ناسنامەكان بكەینەوە پێویستە جیاوازییەكان وەك جیاوازی تەماشا بكەین، دەرگا لە رەگەزەكانی پێناسە بكەینەوە، دەبیَ بزانین كە ویژدانی زیندوو لە فرەڕەنگی دایە، یان بەرجەستەكردنی رەنگێك بەسەر تەواوی رەنگەكانی دیكە، یان بەرجەستەكردنی تەنیا رەگەزێك لە رەگەزەكانی ناسنامە، چونكە رەتكردنەوەی ئەویدی دنیاییەك وێنە دەكات كە ستەم تیایدا باڵا دەستە، دنیایەكی تۆتالیتێر، دنیایەك كە پێویستی بە بەرەیەك لە ستەمكارو خوێنرێژ هەیە، ئەمرۆ ئەو بیركردنەوەیە، بیركردنەوەیەكی میتۆلۆژیانەیە، بیركردنەوەیەكە پشتبەست بە حیكایەتە گەورەكان، ئەو جۆرە لە بیركردنەوە راستەوخۆ دەلالەت لە فەرامۆشكردنی جیاوازییەكان دەكات، ئیرادەو هێزی مرۆڤ دەخاتە پەراوێزەوە، راستەوخۆ فەرامۆشكردنی ئیرادەو ئیبداعە.

(ئەمین مەعلوف) دەڵێت: كاتێك تاوانێك بەناوی بیروڕا دەكرێت، خودی بیروڕاكە تاوانبار نییە، چونكە (دەق) كار لە حەقیقەتی دنیا ناكات، تەنها لە دووتوێی بۆچوونی ئێمەوە نەبێت، لەهەر سەردەمێكدا چەند رستەیەك دەڕوا، چەند رستەیەك كە نایبینین، ئەو لایەنەی كە دەمانەوێت بەرجەستەی بكەین، ئەگەر بەشێكی پەیوەندی بە زمانی چەمكو رۆشنبیرییەوە هەبێت، بەشێكی راستەوخۆ پەیوەندی بە یادەوەرییەوە هەیە، بەڵام چۆن دەتوانین لەدەرەوەی یادەوەرییەوەیە لە رێگەی دووبارە فۆرمەلەكردنی پێكهاتەكانی فیكرەوە خوێندنەوەی جۆراوجۆر ئەنجام بدەین، دەشیَ ئەو پرسیارە دەرهاویشتەی ئەو بۆچوونەی (ئەمین مەعلوف) بیَ كە دەڵیَ: چۆن دەتوانین بڵێین (پۆل پۆت) پەیوەندی بە ماركسییەوە نییە، رژێمی (بینۆشیە) پەیوەندی بەمەسیحییەتەوە نییە، پاشان دەپرسیَ ئایا بە راستی لە مەسیحییەت لێكبووردن هەبووە، مەسیحییەت رێزی ئازادی گرتووە،

دیموکراسی بووه، با بۆ ئەمە کتێبە مێژووییەکان هەڵدەینەوە.

کەواتە چەمکی (لێبوردن) پەیوەندی نێوان لێبوردەو لێبوراو دەسەپێنێ، ئەوەی ئەو پەیوەندییەش ڕێکدەخاتەوە جگەلە (هاوسەنگی) هێز شتێکی دیکە نییە، واتە چەمکی لێبوردن هیچ کاتێك ڕێزگرتنی ئەو بیرڕایانە ناگرێتەوە کە ناکۆکن لەگەڵیاندا، بەڵکو ئێمە لە یەکێك دەبوورین کە ناتوانین ڕێگەی لێبگرین، ئەوەی کە دەشبورێ لاوازە، دەشێ کاتێك بەهێز بێت بە پێچەوانەوە نەبووری

لێرەوە دەبێ بڕوامان وابێ کە دنیا بەبێ فیکرو کردە ئیبداعییەکان ناتوانێ خۆی لە جیاوازیو ناکۆکیو هاوگونجانو گۆڕان نزیك بکاتەوە، ناتوانێ ڕەنگەکان بۆخۆی دابڕێژێو گۆڕان پراکتیزە بکات، بەو مانایەی کە گۆڕان ڕێکخستنی پەیوەندی ڕەگەزەکانی هێزەو پشت بە وزەکانی ناخی مرۆڤی داهێنەرەوە دەبەستێ، هەروەها هەرگیز فیکرو داهێنانیش بێ ئازادی بوونی نییە، ئازادیش پابەندی ئیرادەی خودو وزە لەبننەهاتووەکانی ناخی مرۆڤی داهێنەرە، بەڵام داهێنانو وزە خەفەکراوەکانی ناخی مرۆڤ هەرتەنها پابەندی شوێنو زەمەنێکی دیاریکراو نییە، ئەمڕۆ پەیوەندییەکانی شوێن کات، پەیوەندییەك نییە لە دووتوێی سنورو زەمەنی دیاریکراو بێتە بەرهەم، بەڵکو پەیوەندییەکە ڕاستەوخۆ لە فیکرو داهێنانەوە هەڵدەقوڵێو لە ڕێگەی بوارەکانی ڕاگەیاندنەوە دەکەوێتەوە سەر شاشە، ئەمڕۆ ڕاگەیاندن تەواوی ماوەکانو سنورەکان لەیەکدا دەتوێنێتەوەو ژیان لە چەمکو دەلالەتی نوێدا بونیاد دەنێتەوە، ئەمڕۆ ئازادیو بیرکردنەوەی ئازادیش لەوەدایە کە بتوانی لە دووتوێی ڕەگەزە تەباو ناکۆکەکانەوە، هاوگونجانێ لەگەڵ بەرامبەر بسازێنی، هاوگونجانێ کە ڕەنگەکان فەرامۆش نەکات، واتە خودی ئازادی پابەندی خودی جیاوازییەکانیشە.

سەرچاوەو پەراوێزەکان:

[i]– حەرب، ع، باسی کۆتاییەکان، کردنەوەکانی بە جیهانبوونو تەلەزگەکانی شوناسنامە، وەرگێڕانی، سەلاح حەسەن پاڵەوان، دەزگای چاپو بڵاوکرنەوەی ئاراس، ژمارە495، ساڵی 2006، هەولێر.چ1. (ئێمە لەو خستنەرووەدا بە ئەرکی خۆمان نەزانیووە قسە لە مەسەلەی وەرگێران بکەین، دەمەوێت بڵێم ئەگەرچی بە گشتی دەشێ بە یەکێك لە کارە جیدییەکانی بژمێرین، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەدەر نییە لە وشەو تەعبیری ناقوڵاو دارشتنی نادروست، بۆ نموونە: دەردەپەڕێنم لە وتەکانمدا، پەلە ڕێگاکانی میدیا، شیکردنەوە تیژەکان...هیوادارم لە چاپەکانی دیکەدا چاوی پێدابخشێنێتەوە.

[ii]– حەرب، ع، هـ.س.پ..ل83،85.

[iii]– ئەدۆنیس–الکلام و النقام، دار الاداب–بیروت،گ1،1993.

[iv]–فەزای سبریانی– وەسفی ئەو واقیعە، یان دنیایەکە لە ئەنجامی شۆڕشی زانیارییەکانەوە دێتە بەرهەم (سبریانی) واتە زانستی تەحەکومکردنو ڕێکوپێککردن

[v]– الهویات القاتله– قراوات فی الانتماو والعولمه/ امین معلوف. ترجمه/ د.نبیل محسن/ 1999–سوریا.